

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Karşı Bir İktidarın Boşanma ve Nafaka Konularındaki Düzenlemeleri Kadınların Lehine Olamaz!

Adalet Bakanlığı'nın "uzun boşanma süreçlerinin şiddete ve ekonomik sıkıntılara yol açtığı, tarafların ikinci evliliğini yapamadığı" gerekçesiyle nafaka, mal rejimi, tazminat ve velayete ilişkin hükümlerin boşanma gerçekleşikten sonra karara bağlanması ile ilgili bir düzenleme üzerine çalıştığını Aralık ayından beri çıkan haberlerden takip ediyoruz. İktidarın 3 yıldır üzerine çalıştığı ancak kadın hareketinden ve toplumdaki gelen tepkiler üzerine rafa kaldırmak zorunda kaldığı yoksulluk nafakasını sınırlandırma çabalarının da yeniden gündeme geldiğine tanık olmaktadır. Kadınları toplumsal eşitsizliklerden koruyan haklara yönelik değişiklik girişimlerinin hiçbiri, kadınların ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda şekillenmiş değil. Görünen o ki iktidar, İstanbul Sözleşmesi'nden toplumdaki tüm itirazlara rağmen, hukuksuzca ve kadınlar aleyhine yaratacağı sonuçları bilerek bir gecede çekildiği gibi yine kadınları yakından ilgilendiren konularda bağımsız kadın örgütlerinin görüşlerini görmezden geliyor; toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı, kadın düşmanı grupların talepleri doğrultusunda haklarımıza saldırının önünü açıyor.

Türkiye 10 yılı aşkın bir süredir hukuk devleti normlarından adım adım uzaklaşırken, kazanılmış haklarımız, iktidar tarafından tek tek aşındırıldı. Yasaların ve politikaların toplumsal ihtiyaçlara göre, katılımcı ve demokratik yollarla yapılmasına dair zaten sınırlı olan istişare kanalları ise artık göstermelik de olsa işlemeyecek şekilde tahrip edildi. İktidar, bu anti-demokratik düzeni kamuoyunda tartışılmadan meclisten geçen yasalarla, gece yarısı yayınlanan cumhurbaşkanı kararları ve genelgeler yoluyla tesis etmekte. Toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesine karşı devlet güdümünde artan saldırılar ise, AKP iktidarının neoliberal, muhafazakâr ve ataerkil aile üzerine otoriter bir devlet inşa etme gayretinin en önemli ayağını oluşturuyor. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele 4. Eylem Planı'nda ya da İnsan Hakları Eylem Planı'nda gördüğümüz üzere¹ kadınları ilgilendiren konularda Diyanet'e, giderek daha geniş yetki ve görevler tanınması bu gayretin göstergelerinden biri. Yine yakın zamanda Cumhurbaşkanlığı'nda düzenlenen nafaka konulu bir toplantıda bağımsız kadın örgütlerinin görüşleri yer bulamazken Diyanet İşleri Başkanlığı'nın başrolde olması bizlere kadın haklarının insan hakları ve

¹ Plan genelinde Diyanet İşleri Başkanlığı'na önemli roller verildiği görülüyor. Özellikle sığınaklarda kalan kadınlara manevi ve dini değerler konusunda "rehberlik" etmesi için Diyanet'in etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. Aile ve Dini Rehberlik Büroları üzerinden hem bu rehberliğin verilmesi hem de genel olarak farkındalık artırma çalışmalarının yapılması planlanmıştır. Bu düzenlemenin özellikle İnsan Hakları Eylem Planı'nın 1.3.e. hedefinde yer alan kırılğan kesimlere yönelik adliyelerde verilmesi planlanan "rehberlik hizmeti" ve yine Ulusal Eylem Planı'nın 6.3.i. hedefinde yer alan boşanma aşamasındaki taraflara verilecek "psiko-sosyal destek" ile düşünüldüğünde, "dini rehberlik" adı altında verilecek desteğin bir nevi "ikna" faaliyetine dönüşme riski taşıdığı ve bunun kadınların haklara erişiminde oldukça büyük psikolojik engel yaratabileceği görülüyor. Zira Diyanet eliyle yapılacak bu çalışmalarda toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin benimsenmesi olası görünmüyor. <https://kadinininsanhaklari.org/kadina-yonelik-siddet-ile-mucadele-iv-ulusal-eylem-planı-bilgi-notu/>

eşitlik çerçevesinde değil, tamamen dini referanslar ekseninde ele alındığı fiili bir düzenin dayatıldığını gösteriyor.

Ancak kadınların yoksulluk, erkek şiddeti gibi temel sorunları, dini telkinlerle üstü örtülemeyecek kadar yakıcı. 2021 yılı toplumsal cinsiyet eşitliği uçurum endeksine göre Türkiye, 156 ülke içerisinde 133'üncü sırada yer alıyor.² Kadınlar, erkeklere oranla istihdama çok daha az katılıyorlar. Bunun en önemli sebeplerinden biri ev ve bakım işlerinin hane içinde eşit paylaşılmaması, ev içi emek vermekle yükümlü kılınan kadınların evlendikten sonra istihdamdan ve eğitimden çekilmek zorunda kalmaları. Türkiye'de ev ve bakım hizmetlerine ücretsiz emek veren, kendi kazandığı herhangi bir geliri olmayan 16 milyon kadın var.³ Pandemiyle derinleşen ekonomik krizin etkisinin sürdüğü ve devletin şiddeti ve kadın yoksulluğunu önlemeye yönelik politikaları hayata geçirmediği bir ortamda, getirilmek istenen düzenlemelerin kadınların boşanmasını ve şiddetten uzaklaşmasını daha da zorlaştıracağı çok açık. Eğer dert gerçekten boşanmaların uzun sürmesini önlemek, kadınların boşandıktan sonra yoksulluğa düşmesini engellemekse yapılması gerekenleri hep söyledik, bir kez daha tekrar ediyoruz:

Kadınların hakları temin edilmeden boşanmalar sonuçlandırılmaz.

Türkiye'de boşanma davalarının diğer tüm davalar gibi uzun sürmesi tarafların, özellikle de kadınların haklarına kavuşması bakımından büyük bir sorun. Ancak "boşanma davalarının hızlandırılması" adı altında nafaka, velayet, tazminat konularının boşanma sonrasına bırakıldığı bir düzenleme ile kadınların haklarını temin etmeden boşanmaların hızlandırılmasının amaçlandığını görüyoruz. Halbuki boşanma davalarının uzun sürmesinin önüne geçilmek isteniyorsa, öncelikle yargıda buna sebebiyet veren idari ve teknik sorunların kaynağı tespit edilmeli ve açıklanacak veriler üzerinden çözümleri üretilmeli. Boşanma davalarında duruşmaların sık yapılması, yeni aile mahkemeleri açılması, tanıkların tek bir celsede dinlenmesi gibi tedbirler bunlardan sadece birkaçı.

İktidar tarafından önerilen bu yöntem, kadınlar ve çocuklar için birçok hak kaybının önünü açacak. Bu düzenlemenin hayata geçmesi, özellikle kadınların boşanmalarının önünü büyük oranda tıkayacak. Zira Türkiye'de boşanmış kadın olmanın zorluğu, kadın istihdamının, kadınların mal varlığının ve gelirlerinin düşüklüğü ve giderek artan kadın yoksulluğu ortada iken nafaka, velayet, tazminat gibi talepler karara bağlanmadan boşanmak kadınlar için büyük bir belirsizlik ve güvencesizlik demek. Bu durum özellikle göçmen kadınlar için uygulamada dil bariyeri, hukuki süreçlere erişimin zorluğu ve

² 2021 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Uçurum Endeksi, Dünya Ekonomik Forumu, Mart 2021 https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf

³ COVID-19 salgınının kadınların çalışma ve hane yaşamına etkileri raporu, İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü, Mayıs 2020 https://d4b693e1-c592-4336-bc6a-36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_86b8dec8fdb4de6afbe1bf1136fa068.pdf

devlet yardımlarının erkekler üzerinden veriliyor olması gibi nedenler düşünülduğünde daha da büyük önem arz ediyor.

Özellikle zorunlu arabuluculuğu yasaklayan İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararını takiben aile arabuluculuğunun sürekli gündeme getirilmesi, bu sistemin kadınlara zorla dayatılacağını göstermekte. Boşanma sürecindeki taraflar "hızlandırılmış boşanma" sonrası diğer konuların karara bağlanması için zorunlu arabuluculuğa tabi tutulduğunda, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz güç dengeleri sebebiyle süreç, kadınları tekrar şiddete açık hale getirme, manipülasyon, baskı ve telkin riski ile karşı karşıya bırakacağından, kadınların haklarından feragat etmesi riskini taşımakta. Boşanma davalarının çoğunluğu erkek şiddeti sebebiyle açılıyorken yapılması gereken, boşanma ve boşanmaya bağlı sonuçların birlikte değerlendirileceği şekilde yargılamanın hızlandırılmasına yönelik tedbirlerin alınmasıdır.

Asıl sorun kadın yoksulluğu, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadınların siyasi, sosyal ve ekonomik haklarına erişememesi iken kadınların nafaka hakkına dokunmayın!

Medeni Kanununun 175. maddesinde düzenlenen yoksulluk nafakası, temel olarak boşanma yüzünden taraflardan birinin yoksulluğa düşmesini engellemeyi amaçlar. İki taraf da nafaka talep edebilir. Kişiyeye yoksulluk nafakasının bağlanması için boşanmaya neden olan olaylarda diğer eşten daha kusurlu olmaması, kendi gelirinin olmaması ve nafaka verecek tarafın da nafakayı ödeyebilecek ekonomik gücünün bulunması gerekir. Medeni Kanununun 176. maddesi ise, nafakanın kaldırılma koşullarını düzenler. Kanuna göre yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısının evlenmesi halinde kendiliğinden kalkar; alacaklının evlenmeden fiilen evli gibi yaşaması, yoksulluğun ortadan kalkması ya da nafaka yükümlüsünün ödeme gücünü tamamen yitirmesi durumlarında ise ödeyen kişinin talep etmesiyle mahkeme kararıyla kaldırılabilir.

Anayasa Mahkemesi'nin 2012 senesinde verdiği kararda⁴ da ifade edildiği üzere nafakanın özünde, evlilik sözleşmesinden doğan dayanışma yükümlülüğü fikri yer almaktadır. Mahkemenin ortaya koyduğu üzere kanunda yer alan 'süresiz olarak' ibaresi, nafakanın süresiz olduğu anlamına gelmemektedir. Mahkemenin de tespit ettiği gibi yoksulluk nafakası, nafaka alacaklısını zenginleştirmez, zira nafaka, kanundaki koşullar gerçekleştiği halde kendiliğinden ya da mahkeme kararıyla kalkabilmektedir. Yoksulluk nafakasının amacı boşanma sonucunda yoksulluğa düşen eşin asgari yaşam gereksinimlerinin karşılanmasıdır.

⁴ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120626-25.htm>

Kadın düşmanı bazı gruplar tarafından senelerdir hiçbir veriye ve belgeye dayanmayan anlatılar üzerinden bir mağduriyet algısı yaratılmaya çalışılıyor. Oysa yasa çok açık! “Bir günlük evlilikten sonra ömür boyu çok yüksek miktarlarda nafaka ödenmesi” gibi iddiaların hiçbir gerçekliği ve yasal karşılığı yok.

Nafaka meselesinde esas tartışılması gereken, gerek baroların gerekse bağımsız kadın örgütlerinin araştırmalarında ortaya koyduğu üzere giderek derinleşen kadın yoksulluğudur. Kadınların boşanma sonucu yoksullaşacağı apaçıkken yoksulluk nafakası bağlamaktan imtina eden hakimlerin tutumlarıdır. Erkeklerin nafaka ödememek için binbir oyunla gelirlerini saklamalarıdır. Hasbelkader bağlanan nafakaların ortalamasının ayda 370 TL⁵ gibi oldukça düşük miktarlarda olması, bu miktarların dahi tahsil edilememesidir. Öyle ki kadınlar yıllardır bu sorunları dile getirirken kulak arkası eden iktidar mensupları dahi Türkiye’de nafakaların %66’sının ödenmediğini ifade etmek zorunda kalmıştır.⁶

TÜİK 2020 verilerine göre kadınların istihdama katılım oranı sadece %26,3 iken, bu oran erkeklerde %59,8’dir.⁷ İstihdama katılımındaki bu uçurum, evlilikte çocuk olması halinde daha da büyümektedir. 2019 senesinde 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubundaki kadınların istihdam oranı %26,7 iken, bu oran erkeklerde %87,3 olarak hesaplanmıştır.⁸ 2017 verilerine göre erkeklerin %83’ünün kendine ait bir banka hesabı varken kadınlarda bu oran %54’tür.⁹ Ayrıca çeşitli araştırmaların da gösterdiği üzere kadınların bir kısmı gelir getirici işlerde çalışsalar dahi, parayı harcama üzerindeki tasarruflarının evdeki erkekler tarafından engellendiği, paralarına el konulduğu bilinmektedir. Yoksulluk nafakası erkeklerin kadınlara bir lütfu değil, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle çocukların ve yaşlıların bakımı dahil, ev içinde yıllarca ücretsiz emek sarf etmiş, bu sebeple çalışma hayatına hiç katılma olanağı olmamış, katılması engellenmiş veya ev içindeki bakım emeği yükü nedeniyle iş hayatından ayrılmak zorunda kalmış ve yeniden çalışma hayatına katılması önünde bir dizi engel bulunan

⁵ Yoksulluk Nafakası Raporu, Kadın Dayanışma Vakfı, 2019 <https://www.raporlar.org/yoksulluk-nafakasi-raporu-kadin-dayanisma-vakfi/>

⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskanliginda-3-baslikta-nafaka-tespiti-41982870>

⁷ İşgücü İstatistikleri 2020, Türkiye İstatistik Kurumu, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484>

⁸ İstatistiklerle Kadın 2020, Türkiye İstatistik Kurumu, 2021 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2020-37221>

⁹ Global Findex Database, Dünya Bankası, 2017 <https://globalfindex.worldbank.org/>

kadınların, boşandıktan sonra ekonomik ve sosyal hayata eşit katılımlarının sağlanabilmesi için gerekli olan bir haktır.¹⁰

Yasada yoksulluk nafakası alacak tarafa cinsiyet belirten bir ibare olmamasına karşın nafaka alanların büyük çoğunluğunun kadınlar olmasının sebebi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan ve boşanma ile kaçınılmaz olarak büyüyen kadın yoksulluğudur. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınları evlilik içinde daha da yoksullaştırdığı gerçeği ortadayken, eşitsizliğin ürettiği yoksulluk ve şiddete ilişkin sahici önlemler almak yerine hiçbir veri ve gerçekliğe dayanmayan argümanlar üzerinden kadınların yıllarca mücadele ederek kazandığı haklara saldırılması politik bir tercihtir.

Devletin görevi nafaka ödemek değil, kadınların sosyal ve ekonomik hayata eşit katılımını güçlendirecek politikalar geliştirmektir.

Devletin görevi nafaka ödemek değil, öncelikle yasal koruma altındaki bir haktan faydalanmanın önündeki engelleri, esas olarak da nafakanın ödenmesini gerektirecek koşulları ortadan kaldırmaktır. Devletin nafaka ödemesini önermek, nafaka yükümlülüğünü kadınları evlilik içinde yıllarca şiddet sarmalıyla çevreleyen, kadınların eğitim ve istihdama katılımını engelleyen, ev içi ve bakım emeğini görünmez hale getirerek kadınları yoksullaştıran erkeklerin üzerinden almak anlamına gelmektedir. Devletin görevi, nafakayı sınırlandırarak kadınların haklarını gasp etmek değil, kadınların işgücü piyasasına katılabilmeleri için kamu hizmeti olarak ücretsiz, çalışma saatleri ile uyumlu, nitelikli ve erişilebilir bakımevleri ve kreşleri açmak, kadınların eğitime katılmaları önündeki engelleri kaldırmaktır. Talebimiz kamu kaynaklarının toplumsal cinsiyet eşitsizliğini giderecek, kadınların ev ve aile içindeki konumlarını güçlendirerek onların evliliğe, aileye, erkek şiddetine mahkum olmamalarının önünü açacak, ücretli ve güvenceli işlere katılımlarını kolaylaştırarak ekonomik bağımsızlıklarını kazandıracak ve erkeklerle eşit ve nitelikli bir eğitim alabilmelerini sağlayacak politikalara ayrılması, ve eşitsizliklerin giderilerek olanak ve hakların genişletilmesi için önlemler alınmasıdır.

Boşanma ve Nafaka Hakkı için Feministler

¹⁰ <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2019/02/NafakaHakk%C4%B1.pdf>